

Мааданбеков Э.

**МУЗЫКА ЖАН-ДҮЙНӨНҮН МАДАНИЯТЫ, АНЫН ТААЛИМ-ТАРБИЯ
ЖАНА БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ ЭЭЛЕГЕН ОРДУ**

Мааданбеков Э.

**МУЗЫКА – КУЛЬТУРА ДУХОВНОГО НАЧАЛА, ЕЁ РОЛЬ ПРИ ОБРАЗОВАНИИ
И ВОСПИТАНИИ ЧЕЛОВЕКА**

E. Maadanbekov

**MUSIC – CULTURE SPIRITUALITY, ITS ROLE IN THE FORMATION
AND EDUCATION OF THE PERSON**

УДК:85.315.8.

Студенттерге жогорку окуу жайларда музыка сабагынын өтүү, анын ар түрдүү обондорунун “Сольфеджио” өзгөчөлүктөрүн пайдалана билүү өтө маанилүү болуп саналат.

Эгерде биз студенттерге музыкалык билим берип жатып, ар бир улуттун ырларына жана ошол ырлардын обондоруна көңүл бөлбөй турган болсок, анда студенттерге же мектеп окуучуларына болобу жеткиликтүү билим бергендигибизден күмөн санап калуу коркунучу жаралып калмак. Анткени ар бир улуттун уул-кызынын өзүнүн ойлосунда өз улутуна болгон жылуу сезимдери бар го деп ойлоор элем.

Негизги сөздөр: сольфеджио, маданият, музыка, билим берүү, тарбиялоо, ыймандуулук, нота, музыкалык теория жана практика, музыкалык чыгармачылыкта окутуу, эстетика, этика, дүйнө түшүнүү.

В высших учебных заведениях или же специальных школах при обучении музыкальному теорию и практическому занятию, очень важно знать и теорию “Сольфеджио” и надо использовать особенности этого предмета при учёбе.

Когда мы преподаём по предмету музыки, мы каком то уровне должны исходить национальной особенности обучающихся. Некоторые преподаватели может быть скажет, - а это почему же? А я думаю, что каждый обучающийся студент или же школьник в душе хочет сыграть свою национальную музыку, это ихня кредо жизни. А мы свою очередь этой особенности человека должны использовать при обучению и воспитании учащихся при каких-то предметах, в том числе и музыкального образования.

Ключевые слова: сольфеджио, культура, музыка, образования, воспитания, духовность, нота, музыкальная теория и практика, преподавание к музыкальному творчеству, эстетика, этика, миропонимание.

In higher educational institutions or special schools when obchenie music theory and practical-related zanyatiy, it is important to know the theory and “Solfeggio” and it is necessary to use osobennosti this subject at school.

When we teach on the subject of music, we some level must come to the national features of students. Some преподаvateli may be say - and why? And I think that every enrolled student or student at heart wants to play their national music, is ihna life credo. And we turn this particular person needs to use in the training and education of students in some subjects, including music education.

Key words: solfege, culture, music, education, upbringing, spirituality, note, musical theory and practice, teaching for musical creativity, aesthetics, ethics, worldview.

Албетте, биз студенттерге музыка сабагынан билим берип жатып алардын ар тараптуу өзгөчөлүктөрүнө терең маани берүү менен сабак өтүүбүз керек. Мисалы: Алардын жаш өзгөчөлүгү, психикалык өзгөчөлүгү, үй-бүлөдөгү жашоо-шарттык абалдары, улуттук өзгөчөлүгү жана башка адамзаттын өсүп-өнүгүүсүндөгү шарттуулуктарды баарына кайдыгер мамиле жасабообуз керек. Ошондуктан музыка сабагынан билим берген ар бир мугалим, өзүнүн сабак окутуу методикасында мен жогоруда белгилеп кеткен өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен иш алып барса, туура болоор эле деп ойлоймун. “Мугалим сабак окутууда өзүнүн методикасын уламдан улам жогорулатып, билим берүүнүн сапатын жакшыртууга өз салымын кошуп турусу шарт”¹.

Ар бир мугалимдин жеке инсандык сапаттарынан жана сабак өтүү методикасынан да көп нерсе байланыштуу, башкача айтканда билим берүүнүн сапаты аныкталат. Мына мугалимдин жетекчилиги астында окуп билим алып, акырындык менен ыр ырдоону үйрөнүшүп, нота жазууну өздөштүрүп, керек болсо алгачкы чыгармачылыгындагы обон маселелерин да чечүүгө жол ачылып баштайт. “Күүлөрдү жаратуудан мурда жакшылап билим алуу керек”².

Кыргыз тилинде окуп билим алган жогорку жана орто музыкалык билим алуу жаатындагы, мейли мектеп окуучулары болсо да алар атайын окуу курстарын өздөштүрүп, андан соң төмөндөгү категорияларды баскычтарды терең түшүнүүлөрү керек:

- а) Жалпы музыканын тарыхын бүлүү,
- б) Нотаны окуу жана жазууну өздөштүрүүсү,
- в) Обонду уга жан туя билүү,
- г) Обон жаратууну терең өздөштүрө албаса да, обондун жаралуусу жөнүндөгү негизги түшүнүктөргө ээ болуу,
- д) Кандайдыр бир музыкалык аспаптарда ойной билүүсү,

¹ Амонашвили Ш.А. Педагогикалык изденүү. - Ф., 1989. - 143-б.

² Дүйшембиева К.А. Кыргыз элинин байыркы ооз эки музыкалык чыгармачылыгынын таржымалы. - Б., 2005. - 151-б.

е) Хордук коллектив менен биргеликте ырдай билүү,

ж) Жекече ыр ырдоону өздөштүрүүлөрү.

Окуу жайлардын мындан башка да өтө көптөгөн атайын программалык пландоолорунун талаптарын аткарып жана өздөштүрүүсү максатка ылайыктуу көрүнүш болуп саналат.

Жогоруда атап өткөн атайын жоболорду терең өздөштүрүүнүн негиги максаты, - бул билим алуудагы жана таалим-тарбиялык иш алып баруудагы ийгиликтердин пайда болуулары менен коштолуусу күтүлгөндүгүндө. Мындай максаттуу иш жүргүзүү менен, албетте ар тараптуу билимдүү, терең ой жүгүрткөн билген, келечекте өзү да музыкалык сабак окутууга жөндөмдүү уул-кыздарыбызды даярдап алуу болуп эсептелинет.

“Искусствонун тарыхый теориясын өздөштүрүү менен гана руханий байлыгыбыз көөнөрбөс абалга жетет”³. Мына ушундай улуу таасирлерди алып жүргөн ойлорго ыраазы болуу менен көптөгөн ийгиликтерди жаңы муун да жаратса экен деп тилек кылат экенсин.

Музыкалык билим берүү тармаганда атайын окутуу программасында бекитилген ар бир вариативдүү жана базалык билим берүү өтө маанилүү,⁴ экендигин этибарга ала жүрүүбүз шарт. Мына ошол атайын бекитилген талаптуу билим берүү программалык сабактар арасында “Сольфеджио”, - предмети да өзгөчө орунда турат.

“Сольфеджио” предметин кыргыз тилинде билим алган студенттер үчүн атайын жазылган автордук китептер сан жагынан өтө эле аз санда экендиги өтө өкүнүчтүү. Бул багытта теориялык эмгектерди жазган инсандар катарында: К.А.Дүйшөмбиева жана Г.К.Маматованы белгилей кетким келет.

Атап өткөн авторлордун окуу китептери да аз санда чыккандыктан мектептерге эмес, алар өздөрү иштеген жогорку окуу жайларда да жетишсиз болуп калууда. Мындай маселенин биринчи эле себеби, аталган окуу китептерин авторлордун өзүлөрүнүн чөнтөгүнөн чыккан каражаттары менен жарык көрүшүндө болуп жатат. Ошого жараша, бул китептер өтө аз санда жарык көргөндүгү биринчи себеп болуп калгандыгында.

Мен жазган “Сольфеджио”, - деп аталган окуу куралы да атайын кыргыз тилинде окуп билим алган жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери үчүн жазылып, а эң негизгиси жалаң менин автордук обондорумдан турган ноталардын жазылуусу менен өзгөчөлөнөт. Демек музыкалык билим алып жаткан окуучу же студент өзүнүн Ата-Бабаларынын көөнөрбөс маданий мурастарын окуп билип, байыртадан келе жаткан обондорду жана бүгүнкү күндөгү баалап окуп үйрөнүүгө татыктуу болгон обондорун үйрөнүүсү заман талабы экендиги талашсыз чындык⁵.

Музыкадан сабак окуткан мугалим, балдарга

³ Гуревич П.С. Эстетика. - М., 2005. - С. 72.

⁴ Закиров У.А. Сүрөт. Бакалаврдык багыт менен окуган студенттер үчүн. - Б., 2014. - 4-б.

⁵ Дүйшалиев К.Ш. Кыргыз эл музыкасы. - Б., 2007. - 73-б.

музыкалык билим берүү менен бирге эле эстетикалык да таалим-тарбия берип олтурат. Бекеринен музыка жана жалпы эле искусство, - бул жан жүйөнүн азыгы деп айтылбайт⁶. Ошондуктан музыкалык билим берүү менен жалпы искусствонун ортосундагы терең байланыштарды да колдонуп, билим алуучуларды жалаң эле аудиторияда камап отуруп сабак өтө бербей кээ-кээде табиятка алып чыгып, байыркы окутуунун методдорун колдоно жүрсөк жакшы болот деп ойлоймун. Табиятка жакын болуу менен студенттердин жүрөгүндө кандайдыр бир патриоттук сезимдери ойгонуп, өзүлөрүнчө чыгарма жаратып кетүү мүмкүнчүлүктөрүнө ээ болуп, ойломдору бийиктеп, жаратылыш табияты менен музыканын табияты канчалык жакын экендигин туюп, чыгармачыл ой жүгүртүүдөгү жашоого үйрөнсө, анда биз мугалимдер канчалык өзүбүздү бактылуу сезээр элек.

Чындыгында эстетикалык кабылдоолор менен музыкалык обондордун ортосунда такыр ажыратып алууга мүмкүн болбогон байланыштар бар⁷. Өз кезегинде эстетика, табият таануу, жаратылыштын өзгөчөлүктөрү жөнүндөгү так эмес илимдер, тарых жана башка көптөгөн окуу предметтеринин да келечектеги музыкалык билим деңгээли жогору болгон кесип ээсин тарбиялоодо өтө чоң орду бар.

Музыканын окутуу методикасында белгиленгендей: “ Кыргыздар бири бири менен сүйлөшүп жаткандагы сөздөргө жана сүйлөмдөргө маани берип көрсөнүздөр, ал үндөрдө кандайдыр бир обондорду уккандай болосуң.”⁸ Албетте музыканын тарыхын изилдеп көрө турган болсок дүйнөлүк искусство жана анын алкагындагы кыргыз музыкасынын тарыхында кандай гана кереметтүү сырлар катылып келүүдө⁹.

Музыкалык билим берүүдө улуттук өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен жазылган менин “Сольфеджио”, - деп аталган окуу китебимде жогоруда айтып кетпедимби эле жеке өзүмдүн музыкалык обондорумдан турган ноталар аркылуу музыкалык билим алуучуларга өтө жеңил жана бат окуп үйрөнүү мүмкүндүктөрүн жаратууга аракет көрдүм деп. Менин максатым, ошол музыкалык билим алган студенттерибиз обондук күчүн туюп калышса экен деп күтөм да алардан. Кээде азыркы жаштарга карап ойго батып кетем, булардын жашоодогу нагыз кызыгуулары эмнеде, - деп.

“Мыкты жазылган ырларга обон жазуу да ошончолук жеңил да тасирдүү да болот”¹⁰. Ошондуктан искусствонун ичинен, сүйлөө, ыр окуу, майек кура билүү, сөздүн өзүнүн обондук таасирлерин түшүнүү,

⁶ Алагушов Б.А., Койгелдиева К.А., Турумбетова Ф.Т. Кыргыз музыкасынын тарыхынан. - Ф., 1989. - 79-б.

⁷ Закиров У.А. Дүйнөлүк көркөм маданият жана көркөм искусство тарыхы. - Б., 2015. - Т.1. - 12-б.

⁸ Дүйшөмбиева К.А. Кыргыз элинин байыркы оозеки музыкалык чыгармачылыгынын таржымалы. - Б., 2005. - 49-б.

⁹ Сыдыгалиев Ж.С. Сүрөт сабагын окутуунун байыркы методдору. - Б., 2009. - 5-б.

¹⁰ Мааданбеков Э.М. Афоризм.

керек болсо сөз кадырын баалоо, ” Сөздү уккан жерге айт жана сууну сиңген жерге куй” - деп Ата-Бабаларыбыз айткандай, сөздүн мааниси канчалык мааниге ээ экендиги, ошол жеңил жана уккулуктуу болуп жазылган ырларда ошондой эле обондор бар экендигинде шек жок.

Бекеринен акын, - деп сөзү төгүлүп, сүйлөмдөрү жандуу обонго ээ болгон жагымдуу таасирлерди алып жүргөн ыр түрүндө сүйлөгөн чыгармачыл адамдарды айтышпайт. Демек музыкалык билим берүүдө сөздүн, сүйлөмдүн маанисин мыкты, билгичтик менен колдонгон педагогикалык изденүүлөрдү жасообуз керек.

Билим берүүдөгү чыгармачыл изденүүлөр менен биз көптөгөн жаңыча илимий теориялык жана илимий практикалык ийгиликтерди өзүбүздүн жашоодо да, студенттердин жашоосунда да пайда кыла алабыз. Мындай изденүүлөр эмнелерден турат:

- Ар бир студент же музыкалык билим алууга умтулган мектеп окуучусу жеке өзүнүн ой жүгүртүүсүн кеңейтип, сөз байлыгын арттыруусу керек,

- Сөз менен сүйлөмдүн чыныгы байланышын жараткан пикир алмашууларды көбүрөөк түшүнүүгө мүмкүн болгон чыгармачыл мүмкүнчүлүктөрдө иш жүргүзүү,

- Жөнөкөй эле болуп көрүнгөн сөздөрдөн терең жана татаал мааниге ээ болгон ырларды жаза билүү да чыгармачылыкты талап кылаарын билүү менен ыр жазууга аракеттерди жасоо,

- Ар кандай маанидеги жана сөздүк курамдардан турган терең мазмундардагы сүйлөмдөрдү колдонгон обондорду жана обондук татаалдыктарды таап, өз алдынча бааларды бергенге үйрөнүү,

- Улуттук каада-салттар катылган обондордун өзгөчөлүктөрү эмнеде?, мен обончу боло аламынбы? - деген суроолорго жооп издөө менен чыгармачыл изденүүлөрдү жүргүзүп көрүү жана башка өтө көптөгөн илимий практикалык иш аракеттерин жүргүзүү керек экендигин эске алуу менен окуу процессин терең өздөштүрүүсү.

- Ар бир күндөгү окуу процесстик иш аракеттериң, сен бүгүн эмне жасадың жана эртең эмнелерди жасооң керек?

Адабияттар:

1. Дүйшалиев К.Ш. Кыргыз эл музыкасы. - Б., 2007.
2. Алагушов Б.А., Койгелдиева К.А., Турумбетова Ф.Т. Кыргыз музыкасынын тарыхынан. - Ф., 1989.
3. Амонашвили Ш.А. Педагогикалык изденүү. - Ф., 1989.
4. Дүйшембиева К.А. Кыргыз элинин байыркы ооз эки музыкалык чыгармачылыгынын таржымалы. - Б., 2005.
5. Закиров У.А. Дүйнөлүк көркөм маданият жана көркөм искусство тарыхы. - Б., 2015. -Т.1.
6. Дүйшембиева К.А. Кыргыз элинин байыркы оозеки музыкалык чыгармачылыгынын таржымалы. - Б., 2005.
7. Сыдыгалиев Ж.С. Сүрөт сабагын окутуунун байыркы методдору. - Б., 2009.
8. Гуревич П.С. Эстетика. - М., 2005
9. Закиров У.А. Сүрөт. Бакалаврдык багыт менен окуган студентер үчүн. - Б., 2014.

Рецензент: доктор искусствоведения, член-корр. НАН КР Дүйшембиев К.Ш.